

ӘОЖ: 378.18; МҒТАР: 14.35.07

<https://doi.org/10.47526/2022-2/2664-0686.09>Г.Т. МҰСАБЕКОВА¹, С. ТУНА²¹педагогика ғылымдарының докторы, профессор

Орталық Азия инновациялық университеті

(Қазақстан, Шымкент қ.), e-mail: gulnar.hanum22@mail.ru²Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университетінің PhD докторанты
(Қазақстан, Түркістан қ.), e-mail: salukh.tuna@ayu.edu.kz

БОЛАШАҚ МҰҒАЛІМНІҢ БАҚЫЛАУ-БАҒАЛАУ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ

Аңдатпа. Мақалада мұғалімнің бақылау-бағалау құзыреттілігі мәселесіне талдау жасалған. Отандық және шетелдік әдебиеттерді талдау негізінде «бақылау және бағалау құзыреттілігі» ұғымдарының мәні мен мазмұнына әр түрлі көзқарастар көрсетілген. Талдау көрсеткендей, бағалаудың объективтілігі мәселесі педагогикалық квалиметрияның негізгі мәселелерінің бірі болып табылады. Қазіргі уақытта ғылым объективті бақылау әдістері мен құралдарын, бағалау критерийлерін, өлшеу процедураларын, құралдарды және т.б. қарқынды іздеумен айналысуда. Іздеу бағыттарының бірі білім берудегі құзыреттілік тұрғысынан бақылау және бағалау құзыреттілігінің мәнін анықтаумен байланысты.

Мақалада бақылау-бағалау құзыреттерін (ББҚ) қалыптастыру мәселесіне арналған психологиялық-педагогикалық және әдістемелік әдебиеттерді талдау нәтижелері келтіріледі, оның функциялары ерекшеленеді, тиісті құзыреттердің жіктелуі нақтыланады.

Авторлар ғылыми-әдістемелік әдебиеттерді, педагогикалық жоғары оқу орындары оқытушыларының қызметін және мектеп мұғалімдерінің жұмысын талдау негізінде бақылау-бағалау құзыреттерін қалыптастыру моделін жасаған.

Модельдің құрылымы мен мазмұны былай ашылған: а) студенттердің ЖОО оқытушылары мен мектеп мұғалімдерінің бақылау-бағалау қызметін бақылауы; ә) студенттерді бақылау-бағалау құзыреттерінің теориялық негіздеріне оқыту; б) педагогикалық практикада бақылау-бағалау құзыреттерін дамыту; в) студенттердің бақылау-бағалау құзыреттерінің қалыптасуын бақылау және олардың өзін-өзі бақылауы.

Сондай-ақ, мақалада болашақ мұғалімдердің бақылау-бағалау құзыреттерін қалыптастыру жолдары мен құралдары анықталған, болашақ мұғалімдердің бақылау-бағалау құзыреттерін қалыптастыру әдістемесінің тиімділігі эксперименталды түрде негізделген. Мұны эксперимент нәтижелері де дәлелдейді.

Кілт сөздер: болашақ мұғалім, модель, қалыптастыру, құзыреттілік, әдістеме, дайындық, кәсібилік, бақылау және бағалау құзыреттілігі.

* Бізге дұрыс сілтеме жасаңыз:

Мұсабекова Г.Т., Туна С. Болашақ мұғалімнің бақылау-бағалау құзыреттілігін қалыптастыру жолдары // Ясауи университетінің хабаршысы. – 2022. – №2 (124). – Б. 105–118. <https://doi.org/10.47526/2022-2/2664-0686.09>

*Cite us correctly:

Musabekova G.T., Tuna S. Bolashaq mugalimnin baqylau-bagalau quzyrettiligin qalyptastyru joldary [Ways of Forming the Control and Evaluation Competencies of a Future Teacher] // Iasauı universitetinin habarshysy. – 2022. – №2 (124). – B. 105–118. <https://doi.org/10.47526/2022-2/2664-0686.09>

G.T. Musabekova¹, S. Tuna²

*¹Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Central Asian Innovation University*

(Kazakhstan, Shymkent), e-mail: gulnar.hanum22@mail.ru

²PhD Doctoral Student of Khoja Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University

(Kazakhstan, Turkistan), e-mail: salukh.tuna@ayu.edu.kz

Ways of Forming the Control and Evaluation Competencies of a Future Teacher

Abstract. The article analyzes the problem of control and evaluation competencies of a teacher. Based on the analysis of domestic and foreign literature, different views on the essence and content of the concepts of «control and evaluation competencies» were established. As the analysis has shown, the problem of objectivity of assessment is one of the key problems of pedagogical qualimetry. Currently, science is engaged in an intensive search for objective methods and means of control, evaluation criteria, measurement procedures, tools, etc. One of the directions of the search is related to the definition of the essence of control and evaluation competencies in the context of a competence-based approach in education.

The article presents the results of the analysis of psychological, pedagogical and methodological literature devoted to the problem of the formation of control and evaluation competencies (COC), highlights its functions, clarifies the classification of relevant competencies.

Based on the analysis of scientific and methodological literature, the activities of teachers of pedagogical universities and the work of school teachers, the authors developed a model for the formation of control and evaluation competencies.

The structure and content of the model are disclosed: a) monitoring by students of the control and evaluation activities of university teachers and teachers, b) teaching students the theoretical foundations of control and evaluation competencies, c) development of control and evaluation competencies in pedagogical practice, d) control and self-control of the formation of control and evaluation competencies among students.

The article also shows the ways and means of forming the control and evaluation competencies of future teachers, the effectiveness of the methodology of forming the control and evaluation competencies of future teachers is experimentally substantiated. This is proved by the results of the experiment.

Keywords: future teacher, model, formation, competence, methodology, training, professional, control and evaluation competencies.

Г.Т. Мусабекова¹, С. Туна²

¹доктор педагогических наук, профессор

Центрально-Азиатский инновационный университет

(Казахстан, г. Шымкент), e-mail: gulnar.hanum22@mail.ru

²PhD докторант Международного казахско-турецкого университета имени Ходжи Ахмеда Ясави

(Казахстан, г. Туркестан), e-mail: salukh.tuna@ayu.edu.kz

Пути формирования контрольно-оценочных компетенций будущего учителя

Аннотация. В статье проанализирована проблема контрольной и оценочной компетенции учителя. Анализируя отечественную и зарубежную литературу, авторы установили различные мнения о сущности и содержании понятий «контрольная и оценочная компетенции». По результатам проведенного анализа видно, что проблема объективности оценки является основной проблемой педагогической квалиметрии. Сегодня наука интенсивно ищет объективные методы и средства контроля, критерии оценки, процедуры

измерения и др. Одно из направлений поиска определяет сущность контрольной и оценочной компетенции, когда компетентностный подход становится ведущим в образовании.

В статье анализируются психолого-педагогическая и методическая литература, которая посвящена формированию контрольной и оценочной компетенции, показываются ее функции, конкретизируется классификация соответствующих компетенций.

В результате анализа литературы по теме исследования, опыта педагогов высших учебных заведений и работы учителей средних общеобразовательных школ авторы разработали модель формирования контрольной и оценочной компетенции.

Структура и содержание модели показывают следующее: а) студенты наблюдают контрольно-оценочную деятельность преподавателей высших учебных заведений и учителей школ; б) преподаватели обучают студентов теоретическим основам контрольной и оценочной компетенций; в) студенты развивают контрольную и оценочную компетенции на педагогической практике; г) преподаватели контролируют формирование у студентов контрольной и оценочной компетенций, и студенты сами занимаются самоконтролем.

Также в статье показано, какими путями и средствами можно сформировать контрольную и оценочную компетенции будущих педагогов. С помощью эксперимента авторы обосновали эффективность методики формирования контрольной и оценочной компетенций будущих учителей. Это доказывают и результаты эксперимента.

Ключевые слова: будущий учитель, модель, формирование, компетенция, методика, подготовка, профессионализм, контрольно-оценочные компетенции.

Кіріспе

Зерттеу мақсаты: болашақ мұғалімдердің бақылау-бағалау құзыреттіліктерін қалыптастыру моделіне сәйкес бақылау-бағалау құзыреттіліктерін қалыптастыруды теориялық тұрғыда негіздеп, оның әдістемесін жасау.

Зерттеу міндеттері:

1. Зерттеу тақырыбы бойынша ғылыми әдебиеттерді талдау негізінде бақылау-бағалау қызметін жүзеге асыруға болашақ мұғалімдерді даярлау проблемасының жай-күйін анықтау.

2. Мұғалімдер үшін ең маңызды бақылау-бағалау дағдыларының түрлерін, мұғалімнің бақылау-бағалау қызметінің дидактикалық функцияларын, оларды жүзеге асыру жағдайларын айқындау.

3. Тиісті кәсіби дайындық әдістемесін жасау үшін негіз ретінде болашақ мұғалімдердің бақылау және бағалау дағдыларын қалыптастыру моделін құру.

4. Жаңа бақылау-бағалау құралдары мен әдістерінің пайда болуын ескере отырып, педагогикалық ЖОО студенттерін мектептің оқу үдерісінде бақылау-бағалау қызметін жүзеге асыруға даярлау әдістемесін жасау.

5. Ұсынылған әдістеменің тиімділігін эксперименталды түрде тексеру.

Ғаламдану және дүниежүзілік қоғамдастықта жүріп жатқан кіріктіру үдерістері, ғылыми-техникалық жетістіктер жоғары білім беру жүйесінде біршама өзгерістердің керек екенін көрсетіп отыр. Жаңа білім беру парадигмасы негізінде біз кәсіби даярлықтың және жалпы білім берудің мәні мен мазмұны туралы бұрынғы дәстүрлі ой-пікірлерді қайта қарауымыз керек. Бұл мәселелерді ғылым және мемлекет тұрғысынан тез арада шешуіміз қажет. Мысалы, мемлекет стратегиясы деңгейінде білім беру жүйесінің тиімділігін арттыру мақсатында «Білімді ұлт» сапалы білім беру» ұлттық жобасы қабылданды, онда еліміздегі білім беру жүйесін дамытудың, оның инновациялық даму жолына өтуіне әсер ететін икемді тетігі салынды.

Бұл өзгерістер кәсіптік білім берудің түбегейлі жаңа міндетін – отандық білім беру жүйесінің стратегиясын өзгерту жағдайында бағдарлай алатын және өмір бойы үздіксіз білім беруді жүзеге асыра алатын құзыретті бәсекеге қабілетті маман даярлауды қалыптастырады.

Бұл міндетті орындау, бірінші кезекте, болашақ мұғалімдерді кәсіби даярлаудың сапасын инновациялық әдіс-тәсілдермен көтеруді талап етеді. Бұл мәселені басқа жолдармен шешу керек. Оның бір жолы – болашақ мұғалімдердің бақылау және бағалау құзыреттілігін қалыптастырудың тиімділігін арттыру, оны іске асыру үшін осы іс-әрекеттің кәсіби ерекшеліктерін ескеру қажет.

Педагог қызметінің сәтті болуы оның бақылау және бағалау жұмысының сапасына тікелей байланысты, оған қойылатын талаптар қазіргі жағдайда үнемі өзгеріске ұшырап отырады. Осыған байланысты кәсіби қызметтің осы түріне дайындықты жетілдіру мәселесі туындайды.

Бұл күрделі көпжоспарлы мәселенің әр түрлі психологиялық-педагогикалық аспектілерін көптеген Ресей ғалымдары қарастырды. В.А. Кальней [1] және С.Е. Шишовтың [2], т.б. еңбектерінде «мұғалім – оқушы» жүйесінде білім сапасын бақылаудың әдістемелік негіздері жасалды. Н.Ф. Талызина [3] білім мен білік сапасын арттыру мәселесін оларды бақылаумен тығыз байланыста қарастырды.

Білім мен дағдыларды бақылау мәселесін біраз ғалымдар зерттеді. Білімді бақылау мен бағалаудың дәстүрлі жүйесін өзгерту қажеттілігін Г.Ю. Ксензова [4], С.А. Осокина [5], Салих Туна, Г.Т. Мұсабекова [6], Б.Т. Ортаев [7], А. Бекболатова [8] және т.б. негіздеді.

Осы тақырып бойынша көптеген жұмыстарға қарамастан, студенттердің осы қызмет түрін жүзеге асыруға кәсіби дайындығының тиімділігін арттыру мәселесі шешілмеген күйінде қалып отыр. Сонымен қатар, мектептер мен ЖОО-ның оқу үдерісіне белсенді кірген жаңа бақылау-бағалау құралдары мен әдістері (Ұлттық бірыңғай тестілеу, Интернет-тестілеу және т.б.) қазіргі жағдайда бақылау-бағалау қызметін жүзеге асыру үшін болашақ мұғалімді кәсіптік даярлауға жаңа тәсілдер әзірлеуді талап етеді.

Осылайша, ғылыми-әдістемелік жұмыстарды талдау келесі қайшылықтарды анықтады:

- адам өмірінің барлық салаларында бақылау-бағалау қызметінің маңыздылығының артуы мен білім беру мекемелерінің оқыту процесінде тиісті құзыреттерді қалыптастыруға назарының жеткіліксіздігі арасында;

- білім беру жүйесіндегі бақылау-бағалау қызметінің құралдарын, әдістері мен нысандарын дамытудың жылдам қарқыны мен мұғалімдердің оқу-тәрбие процесінде оларды пайдалануға жеткіліксіз дайындығы арасында,

- бақылау-бағалау әлеуетін қалыптастыру қажеттілігі мен болашақ мұғалімдерді кәсіби даярлауда оларды қалыптастыру жүйесінің болмауы арасында.

Осы қарама-қайшылықтар зерттеудің көкейкестілігін көрсетеді, сондай-ақ қазіргі жағдайда болашақ мұғалімдердің бақылау және бағалау құзыреттерін қалыптастырудың тиімділігін қалай арттыру керектігін айқындайды.

Зерттеу әдістері

Алдымызға қойған міндеттерімізді шешу барысында біз төмендегі зерттеу әдістерін қолдандық: тақырыбымызға сәйкес психология, педагогика, ғылыми-әдістеме салалары бойынша әдебиеттерді, ғылыми-тәжірибелік конференциялардың материалдарын теориялық талдау, оқу бағдарламаларын және жоспарларын талдау, сауалнама, әңгімелесу, сұхбат, бақылау жүргізу, тестілеу, модельдеу, ЖОО педагогтарының инновациялық іс-әрекетінің тәжірибесін зерделеу және қорытындылау, эксперттік бағалау, сапалы және сандық талдау, математикалық және статистикалық әдістер.

Зерттеу базасы: Орталық Азия инновациялық университеті.

Талдау көрсеткендей, зерттеушілер мұғалімнің кәсіби дағдыларының кең спектрін анықтады. В.А. Слостенин [9] педагогикалық кәсіби дағдыларды мұғалімнің теориялық дайындығының мазмұнын құрайтын дағдылардың және мұғалімнің практикалық дайындығының мазмұнын құрайтын дағдылардың екі тобына біріктіруді ұсынады. Бірінші топқа аналитикалық, болжамдық, жобалық, рефлексиялық дағдылар жатады. Екінші топқа -

ұйымдастырушылық (жұмылдыру, ақпараттық, дамыту, бағдарлау) және коммуникативті (педагогикалық қарым-қатынас дағдылары, педагогикалық техниканың дағдылары) дағдылар жатады.

Е.В. Бондаревская [10] жоғары оқу орнында мұғалімді даярлауда бұл әдіснамалық білімді (оқушылардың дамуы, оқуы мен тәрбиесінің жалпы заңдылықтарын білу), теориялық білімді (пәндердің іргелі ұғымдарын, заңдарын білу), әдістемелік білімді (эртүрлі үлгідегі оқу орындарында жеке пәндер бойынша оқу процесін ұйымдастыру әдістемесінің ерекшеліктерін білу), технологиялық білімді (пәндерді оқытудың қазіргі заманғы технологияларын білу) қамтуы тиіс деп есептейді.

Әрине, бұл дағдылардың барлығы мұғалімнің қалыптасуы үшін өте маңызды, бірақ тәжірибе көрсеткендей, жоғарыда аталған жіктеулерде бақылау және бағалау маңызды дағдылар болып табылады. Барлық авторлардың ішінен тек Б.Т. Ортаев мұғалімнің жалпы кәсіби дайындығындағы бақылау-бағалау құзыреттілігінің жоғары маңыздылығын көрсетеді.

Мұғалімдер арасында жүргізілген сауалнама нәтижелерінің талдауы оқу үдерісіндегі бақылау-бағалау қызметінің маңыздылығын растайды. Олар бақылау-бағалау құзыреттіліктерінің жоғары деңгейі мұғалім жұмысының тиімділігі мен сапасына елеулі ықпал жасайтынын, оқу үдерісін жоспарлауды және ұйымдастыруды оқытудың заманауи талаптарына сәйкес жасауға болатынын көрсетті.

Жоғары кәсіптік білім беру бойынша мемлекеттік білім беру стандартының (2018 ж.) соңғы редакциясында да теориялық оқыту мен педагогикалық, өндірістік практиканы ұйымдастырудың мазмұнына қойылатын талаптар көрініс тапқан.

Кәсіби педагогикалық құзыреттіліктің құрауышы ретіндегі бақылау-бағалау құзыреттіліктерінің (ББК) арасында бақылау-бағалау құзыреттіліктерінің түрлері, мұғалім үшін неғұрлым маңызды жобалық құзыреттер (оқу қызметі нәтижесінің модельдерін жасау, бақылау мақсаттарын белгілеу, білім алушылардың оқу жетістіктерін бағалау өлшемшарттары мен нормаларын айқындау, бақылау-бағалау іс-шаралары мен оқу процесін мониторингтеу жоспарын әзірлеу, оқыту сипатындағы диагностикалық тапсырмаларды жасау) айқындалды; диагностикалық құзыреттер (диагностиканың мақсаттары мен объектілерін белгілеу, оқу-танымдық іс-әрекеттің нәтижелерін бағалау үшін әр түрлі диагностикалық әдістемелерді пайдалану, диагностика нәтижелерін талдау, кері байланыс орнату, оларды бағалау үшін оқыту субъектілерінің кең ауқымын тарту мүмкіндігін кеңейту), рефлексивті құзыреттер (өзінің бақылау-бағалау қызметінің нәтижелерін талдау және бағалау), құзыреттілігін түзететін (бақылау-бағалау қызметінің нәтижелерін талдау негізінде оқу үдерісінің сапасын арттыру жолдарын анықтау және оларды жүзеге асыру жоспарын құру, білім алушылардың, ата-аналардың және т.б. бақылау-бағалау дағдыларын дамыту).

Талдау мен нәтижелер

Арнайы бақылау-бағалау құзыреттілігі мұғалімнің бақылау-бағалау қызметінің функцияларымен тікелей байланысты. М.Б. Челышкова [12] дидакт ғалымдар ұсынған бақылау-бағалау қызметінің функцияларын талдай отырып, ең маңызды деп диагностикалық, бақылау, оқыту, тәрбиелеу, ынталандыру, дамыту, болжау функцияларын ажыратады. О.В. Оноприенко [13] төрт функцияны анықтайды: бақылау, оқыту, бағдарлау және тәрбиелеу. Аталған функциялардың құрамы кеңейтуді қажет етеді және оған диагностикалық және даму функциялары кіреді деп санайды. И.И. Баженованың пікірінше [14], білім алушылар қол жеткізген білім мен дағдыларды игеру деңгейлеріндегі айырмашылықтардың себептерін анықтауға мүмкіндік беретін диагностикалық функцияны бақылау функциясымен біріктіруге болады.

Осы функцияларды нақтылау мақсатында 2019 жылдан бастап қазіргі уақытқа дейін біз түрлі пән мұғалімдерінен сұхбат алдық. Мұғалімдердің көпшілігі (89%) бақылау-бағалау қызметінің келесі функцияларын бөліп көрсетуді ұсынды: диагностикалық, оқыту, бақылау,

ынталандыру, бағдарлау, түзету, дамыту, тәрбиелеу. Зерттеулерді талдау негізінде мұғалім үшін бақылау-бағалау іс-әрекетінің ең қажет дидактикалық функциялары анықталды, педагогтың осы қызметтерді іске асыру барысындағы жұмысының мазмұны мен нәтижесі айқындалды (1-кесте).

1-кесте – Педагогтың бақылау және бағалау іс-әрекетінің дидактикалық функциялары

Дидактикалық функциялар	Дидактикалық функцияларды іске асыру бойынша бақылау және бағалау іс-әрекетінің мазмұны	Бақылау және бағалау іс-әрекетінің функцияларын іске асыру нәтижесі
1	2	3
Диагностикалық	<ul style="list-style-type: none"> - Диагностикалық әдістемелерді білім алушылардың оқу-танымдық іс-әрекетінің нәтижелерінің деңгейін анықтау мақсатында қолдану. - Жеке білім алушының және жалпы топтың психологиялық-педагогикалық диагностикасын жасау және қолдану 	<ul style="list-style-type: none"> - Білім алушылардың оқу-танымдық іс-әрекеті нәтижелерінің деңгейін айқындау. - Білім мен икемділік деңгейінің шынайылығы, растығы.
Оқыту	<ul style="list-style-type: none"> - Оқу іс-әрекеті бойынша диагностикалық тапсырмаларды құру және қолдану. - Оқушылардың ұтымды оқу еңбегінің дағдыларын қалыптастыру әдістемесін әзірлеу және іске асыру. - Білім алушылардың қателіктерін ескерту, анықтау, түзету және талдау 	<ul style="list-style-type: none"> - Бақылау және бағалау іс-әрекеті үдерісінде білім мен икемділікті нақтылау, бекіту, тереңдету. - Тиімді оқу еңбегі дағдыларын дамыту. - Оқу үдерісін оңтайландыру.
Бақылаушы	<ul style="list-style-type: none"> - Нормативтік талаптарға сәйкес оқу процесінің мониторингін жүзеге асыру. - Оқу қызметін ынталандыру мақсатында бақылау іс-шаралары процесінде кері байланыс орнату 	<ul style="list-style-type: none"> - Оқу процесін оқу қызметінің нәтижелерімен таныстыру арқылы түзету мақсатында оқыту субъектілерінің кең ауқымын тарту мүмкіндіктерін кеңейту. - Оқу іс-әрекетін ынталандыру.
Мотивациялық	<ul style="list-style-type: none"> - Оқу-танымдық іс-әрекетті, портфолио-ны және жеке тұлғаға бағытталған оқытудың бақылау-бағалау іс-әрекетінің басқа тәсілдерін бақылау мен бағалаудың рейтингтік жүйесін пайдалану. 	<ul style="list-style-type: none"> - Білім алушылардың білімі мен іскерлігі сапасының маңыздылығын арттыру. - Білім алушылардың танымдық белсенділігін дамыту. - Оқушылардың бақылау-бағалау құзыреттіліктерін дамыту, соның ішінде өзін-өзі бағалау.
Түзетушілік	<ul style="list-style-type: none"> - Бақылау-бағалау қызметінің нәтижелерін талдау негізінде оқу процесін жетілдіру жолдарын анықтау. - Мұғалімдер мен оқушылардың түзету жұмыстарының жоспарын құру. - Түзету жоспарына сәйкес оқушылардың жұмысын ұйымдастыру. - Нәтижелерді жүйелі түрде талдай отырып және мүмкін болатын түзету әрекеттерін талқылай отырып, оқыту субъектілерінің бақылау және бағалау дағдыларын қалыптастырудың әр түрлі тәсілдерін қолдану. 	<ul style="list-style-type: none"> - Перспективалық жоспарлау. - Түзету қызметін жүзеге асыру. - Білім деңгейін арттыру. - Дербес қызметті жандандыру. - Оқу субъектілерінің (оқушылардың, ата-аналардың және т.б.) бақылау-бағалау құзыреттерін дамыту. - Өзінің бақылау-бағалау қызметін жетілдіру.

1-кестенің жалғасы

1	2	3
	- Бақылау-бағалау қызметін талдау және рефлексиялау, мұғалімдердің бақылау-бағалау қызметінің тәжірибесін жалпылау қызметі, біліктілікті арттыру мекемелерінде бақылау-бағалау қызметінің кәсіби құзыреттілігін арттыру.	
Бағдарлаушылық	- Бақылау-бағалау іс-әрекетінің нәтижелерін талқылау және мемлекеттік стандарт талаптарына сәйкестігін анықтау. - Оқыту іс-әрекетінің әр түрлі сатысындағы шәкірттерді бақылау және бағалау нәтижелерінің қарым-қатынасы және олардың динамикасын талдау.	- Мемлекеттік стандарт талаптарын іс жүзінде орындау. - Педагогтың шығармашылық іс-әрекетін дамыту және кәсіби құзыреттіліктің өзін-өзі дамытуды ынталандыру
Дамытушылық	- Оқу-танымдық іс-әрекетте өзін-өзі бақылауды және өзін-өзі бағалауды ұйымдастыру. - Бағалаумен, өзіндік/өзара бағалаумен өзіндік жұмысты ұйымдастыру	- Оқушылардың логикалық ойлауын, олардың сөйлеуін, есте сақтау қабілетін, зейінін, ерік-жігерін дамыту. - Оқу қызметінің құрылымын дамыту
Тәрбиелік	- Бақылау және бағалау іс-әрекетін іске асыру барысында тақырып бойынша жоспар құру және оны орындау.	- Еңбекқорлық, шыдамдылық, әділдік, жігер, білуге деген құштарлық, адалдық. - Еңбек мәдениетін тәрбиелеу (жаппай зертханалық жұмыстар, саяхаттар және т.б. өткізу кезінде). - Ұжымда этикалық мінез-құлық дағдыларын тәрбиелеу.

Бақылау-бағалау құзыреттіліктерінің түрлерін және бақылау-бағалау қызметінің дидактикалық функцияларын талдау аталған бағытта мұғалімдерді даярлаудың тиімділігін арттыру жолдарын белгілеуге мүмкіндік береді. Кәсіби дайындық кезінде студенттерді компьютерлік құралдарды қолдануға ерекше назар аудара отырып, бақылау мен бағалаудың көптеген әдістерімен, формаларымен және әдістерімен таныстыру қажет. Дайындық жағдайларын талдау болашақ оқытушының бақылау-бағалау қызметі негізінен әдістемелік пәндер есебінен қалыптасатынын және бұл ретте жоғары оқу орнының барлық оқытушыларын мұғалімдерді даярлаудың маңызды құрамдас бөлігі ретінде бақылау-бағалау құзыреттілігін қалыптастыруға қосу мүмкіндігі пайдаланылмайтынын көрсетеді. Осылайша, кәсіби педагогикалық құзыреттіліктің тиімділігін арттыру екі бағыт бойынша мүмкін деп қорытынды жасауға болады:

- ақпаратты алу үшін де, бақылау-бағалау қызметінің нәтижелерін өңдеу үшін де компьютерлік құралдар мен технологияларды пайдалана отырып, бақылау және бағалау әдістерінің спектрін кеңейту,

- педагогикалық ЖОО-ның барлық оқытушыларын тарта отырып, ЖОО-да оқу барысында іске асырылатын студенттердің бақылау-бағалау қызметін қалыптастырудың үздіксіз жүйесін құру.

Ғылыми-әдістемелік әдебиетті, жоғары оқу орны профессор-оқытушыларының іс-әрекетін және орта мектеп мұғалімдерінің жұмысын талдау нәтижесінде бақылау және бағалау құзыреттерін қалыптастыру моделі жасалды (1-сурет).

1-сурет – Болашақ мұғалімнің бақылау-бағалау құзыреттерін қалыптастыру моделі

Аталмыш модельдің бөліктерін толығырақ қарастырамыз:

1. Студенттердің ЖОО оқытушылары мен мұғалімдерінің бақылау-бағалау қызметін бақылауы.

Бұл элемент жоғары оқу орнында оқу үдерісінің барлық кезеңдерінде іске асырылады. Жалпы, базалық және бейіндеуші пәндерді оқыту барысында студенттер ЖОО оқытушыларының бақылау-бағалау қызметін бақылауға мүмкіндігі бар.

Бірінші курстарда әдіскер-оқытушы (немесе топ тәлімгері) студенттерге мұғалімнің болашақ кәсіби қызметіндегі бақылау-бағалау қызметінің маңыздылығын түсіндіреді және оқыту үдерісінде оқытушылардың бақылау-бағалау қызметін бақылау нәтижелерін тіркейтін портфолио рәсімдеуді ұсынады.

2. Студенттерді бақылау-бағалау қызметінің теориялық негіздеріне оқыту.

«Психология» және «Педагогика» сияқты жалпы кәсіптік пәндер циклін оқыту кезінде студенттер, ең алдымен, бақылау-бағалау қызметі туралы теориялық білім алады, бақылау-бағалау қызметінің функцияларын, құралдарын, әдіс-тәсілдерін, бағалау критерийлерін, бақылау және бағалау жүйесін құрады.

Бұл кезеңде студенттерде «бағалау», «бақылау», «белгі», «үйрену қабілеті», «үйрену қабілеті», «мониторинг», «оқу жетістіктерінің диагностикасы» және т.б. негізгі ұғымдар туралы білім қалыптастыру маңызды. «Бастауыш мектепте қазақ тілін оқытудың теориясы мен әдістемесі», «Бастауыш мектепте математиканы оқытудың теориясы мен әдістемесі», «Бастауыш мектепте дүниетануды оқытудың теориясы мен әдістемесі» пәндерін және басқа да әр түрлі элективті курстарды оқыту барысында студенттің практикалық іскерліктері қалыптасады. Практикалық сабақтарда рөлдік ойындарды ойнау, мәселелік жағдаяттарды құру және шешу, қысқа және орта мерзімді жоспарларды жазу сияқты жұмыстар жүргізіледі. Мұндай жұмыс студенттерге алған білімдерін практикалық іс-әрекетте қолдана білуге, өзін-өзі бақылауды, өзара бақылауды және өзін-өзі бағалауды жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

3. Педагогикалық практикада бақылау-бағалау құзыреттілігін дамыту. Оқыту үдерісінде студенттердің танымдық белсенділігін ынталандыру үшін бақылау-бағалау қызметінің нәтижелерін пайдалану тәсілдері әр түрлі пәндерді оқыту теориясы мен әдістемесін зерделеу үдерісінде және педагогикалық практика барысында тереңдетіледі, дамиды. Кіріспе психологиялық-педагогикалық практика кезінде студенттер барлық мұғалімдердің бақылау-бағалау қызметін бақылайды, бастауыш сынып мұғалімдерінің бақылау-бағалау қызметін жоспарлауға қатысады. Олар алған білімдерін бастауыш сыныптарда тәуелсіз сынақ сабақтарын өткізу кезінде пайдаланады. Оқу-әдістемелік практика кезінде студенттер орта мектепте әртүрлі пәндерді оқытудың барлық кезеңдерінде бақылау-бағалау қызметін дербес жоспарлайды және жүзеге асырады. Тәжірибе жетекшілері осы іс-әрекеттің сәттілігін талдайды және бағалайды. Тағылымдамадан өту тәжірибесінде түлектер, бұдан басқа, зерттеу қызметін жүзеге асырады, оқушылардың оқу жетістіктерін неғұрлым объективті бағалауға және оқытудың тиімділігі мен сапасын арттыруға елеулі ықпал етуге мүмкіндік беретін нысандар мен әдістерді талдайды және таңдайды

4. Студенттердің бақылау-бағалау құзыреттерін қалыптастыруды бақылау және өзін-өзі бақылау. Бұл студенттердің бақылау және бағалау құзыреттіліктерін қалыптастыру процесінде жүзеге асырылады.

Болашақ бастауыш сынып мұғалімін кәсіби даярлаудың міндетті элементі зерттеу сипатындағы дипломдық жұмысты орындау болып табылады, бұл болашақ мұғалімдердің бақылау және бағалау іс-әрекетінің әдістерін игергендігін көрсетуі керек. Студенттер алған білімдеріне сүйене отырып, оны жүзеге асыру бойынша теориялық білімді және оны жүзеге асырудың практикалық дағдыларын бағалауға мүмкіндік беретін өзіндік бақылау және бағалау әдістемесін жасауы және қолдануы тиіс.

Ұсынылған модель негізінде болашақ мұғалімдердің бақылау-бағалау құзыреттілігін қалыптастыру әдістемесі әзірленді (2-кесте).

2-кесте – Болашақ мұғалімнің бақылау-бағалау құзыреттілігін қалыптастыру әдістемесі

Модель элементтері	Оқу пәндері	Студенттің іс-әрекеті	Студент іс-әрекетінің нәтижелері
1	2	3	4
1. Студенттердің ЖОО оқытушылары мен мұғалімдердің бақылау-бағалау қызметін бақылауы	Жалпы гуманитарлық пәндер, әлеуметтік-экономикалық пәндер, жалпы кәсіби пәндер, базалық пәндер	Оқытушының бақылау-бағалау қызметін бақылау. Болашақ кәсіби қызмет жағдайында бақылау мен бағалаудың байқалатын нысандары мен әдістерін ауыстыру мүмкіндігі туралы талдау және қорытындылар	Бағалаудың әртүрлі критерийлері туралы түсінік, жауаптарды талдай білу, жауаптарды бағалаудың таңдалған критерийлерін негіздеу, бақылау-бағалау қызметін бақылауды жүзеге асыру
2. Студенттерді бақылау-бағалау қызметінің теориялық негіздеріне оқыту	Жалпы кәсіби пәндер циклінің пәндері: жас ерекшелік анатомиясы және физиологиясы, психология, педагогика, жеке пәндерді оқыту теориясы мен әдістемесі	Студенттердің оқу-танымдық іс-әрекетін бақылау және бағалау ерекшеліктерін олардың психологиялық, физиологиялық ерекшеліктері. Бақылау-бағалау қызметінің теориясын зерделеу.	Жас ерекшеліктерін ескере отырып, бағалау және бақылау мақсатында оқушылардың қызметін бақылауды жүзеге асыру білігі. «Бағалау», «бақылау», «белгі», «үйрену», «үйрену қабілеті» негізгі ұғымдарын білу, бағалаудың әр түрлі критерийлері туралы түсініктерді талдай алу, бағалаудың критерийлерін негіздей білу.

2-кестенің жалғасы

1	2	3	4
			Бақылау-бағалау іс-әрекетінің функциялары, қызмет түрлері мен нысандары, әдістері, құралдары, тиімділік шарттары, әр түрлі пәндерді оқыту кезінде жауаптарды бағалау критерийлері. Әр түрлі эксперименттер жүргізу, әр түрлі есептерді шешу, тестілеу және т.б. кезінде оқушыларды бақылау мен бағалаудың түрлері мен нысандарын білу.
3. Бақылау-бағалау құзыреттерін дамыту	Педагогикалық практика	Мектепте әр түрлі пәндерді оқыту кезінде бақылау-бағалау қызметін жоспарлау және жүзеге асыру. Зерттеу қызметі: оқушылардың жетістіктерін неғұрлым дәл салыстыруға және бағалауға мүмкіндік беретін формалар мен әдістерді талдау және таңдау.	Білім алушылардың оқу жетістіктерін бақылау және бағалау жүйесінің қазіргі түрлері, олардың ерекшеліктері, оқу процесін түзету үшін бақылау-бағалау қызметінің нәтижелерін пайдалану тәсілдері, сабақта және сыныптан тыс кезде білім алушылардың танымдық белсенділігін арттыру, креативті ойлауды ынталандыру туралы білімінің болуы. Алынған білімді практикалық іс-әрекетте қолдана білу, өзін-өзі бақылау, өзара бақылау және өзін-өзі бағалау Әр түрлі пәндерді оқыту процесін жоспарлау және мониторингін жүзеге асыру білігі.
4. Студенттердің бақылау-бағалау құзыреттерін қалыптастыруын бақылау және өзін-өзі бақылау	ЖГП және ӘЭП, ЖКП, ЖКП, БП циклдары. Рефераттар, курстық жұмыстар, дипломдық жұмыстарды орындау.	Өзіндік бақылау-бағалау қызметінің рефлексиясы. Оқушылардың оқу жетістіктерін бағалаудың әзірленген жүйесін теориялық негіздеу және эксперименттік тексеру.	Оқу жетістіктерінің рефлексиясын өткізе білу. Студенттерде оқу нәтижелерін диагностикалау туралы білімінің болуы. Теориялық білімді және практикалық іскерліктерді қамтитын бақылау-бағалау құзыреттілігін қалыптастыру әдістемесі.

Болашақ мұғалімдердің бақылау-бағалау құзыреттерін қалыптастырудың ұсынылған әдістемесі ОАИУ-нің «Бастауышта оқыту педагогикасы мен әдістемесі» мамандығында жүзеге асырылды.

Бақылау және бағалау дағдыларын қалыптастыру жүйесін практикалық іске асыру жаңа педагогикалық ақпараттық-коммуникациялық технологияларды, соның ішінде бағалау мен

бақылаудың балдық-рейтингтік жүйелерін, оқу портфолиосын, тестілеуді, Интернет-емтиханды және т.б. қолдана отырып жүзеге асырылды.

Зерттеу нәтижелері

Зерттеу нысандары бақылау-бағалау құзыреттілігі және олардың педагогика факультетінің төртінші курс студенттерінде қалыптасу деңгейі болды. Зерттеу көрсеткендей, студенттер оқу жетістіктерін бағалаудың жаңа әдістері мен құралдарының мәні туралы біршама біледі. Алайда, студенттерге ұсынылған тест тапсырмалары оларға қиындық туғызды, ал мұғалімдер оларды еш қиындықсыз орындады. Тапсырманың мәні студенттердің зертханалық жұмыстарды, есептер мен тесттерді шешуге арналған бақылау жұмыстарын бағалау болды.

Бұл кезеңде студенттердің бақылау-бағалау қызметін жүзеге асыруда әр түрлі қиындықтарға тап болғаны анықталды, бірақ оның оқу процесінің тиімділігін арттырудағы маңыздылығын жоғары бағалайды.

Эксперименттің екінші, іздеу кезеңінде болашақ мұғалімдерді бақылау-бағалау қызметін жүзеге асыруға кәсіби даярлау әдістемесінің тиімділігін арттырудың ұсынылған жолдарының тиімділігі тексерілді. Ұсынылған модель мен бақылау-бағалау құзыреттерін қалыптастыру әдістемесі негізінде ұйымдастырушылық-әдістемелік жүйе құрылды және сыналды. Факультеттердің әдістемелік кеңесінің алдына студенттерді бақылау-бағалау қызметіне дайындау сапасын арттыру бойынша жұмыс жоспарын құру міндеті қойылды. Алғашқы екі курстың студенттеріне портфолио құру ұсынылды, онда барлық оқу пәндерінің оқытушылары қолданатын бақылау-бағалау қызметінің нысандары, әдістері, тәсілдері, түрлері көрсетілуі керек. «Педагогика», «Психология», «Оқытудың жаңа технологиялары», дербес пәндерді оқытудың әдістемесі, «Бағалаудың өлшемдік технологиялары» оқу пәндерін іске асыратын кафедра меңгерушілеріне оқу-әдістемелік кешендерге бақылау-бағалау қызметіне және оны өткізудің заманауи нысандары мен әдістерін пайдалануға байланысты мәселелерді енгізу бойынша міндеттер қойылды. Педагогикалық практика жетекшілеріне оқу пәнінің ерекшелігін ескере отырып, болашақ мұғалімдердің осы қызмет түрін қалыптастыруға назар аудару, ал курстық және дипломдық жұмыстардың ғылыми жетекшілеріне студенттердің ғылыми-зерттеу қызметінде оның жүзеге асырылуын бақылау ұсынылды.

Эксперименттің үшінші, қалыптастырушы кезеңінде әзірленген әдістеменің тиімділігі тексерілді, оның кемшіліктері атап өтілді, тиісті түзетулер енгізілді.

Экспериментке 180 студент қатысты. Эксперименттік топ ретінде 2021 жылғы бітіруші курс студенттері, бақылау тобы ретінде 2020 жылғы түлектер таңдалды.

Бақылау тобында 90, эксперименттік топта 90 студент болды.

Студенттердің бақылау және бағалау құзыреттілігінің қалыптасу деңгейін біз әр түрлі әдістермен бағаладық, олар негізінен студенттердің оқу-танымдық іс-әрекетінің өнімдерін бағалау, сараптамалық бағалау, өзара бағалау, өзін-өзі бағалау, тестілеу және рефлексия болды. Нәтижелерді мұғалім электронды журналда жазып, өңдеді, ал студенттің бақылау-бағалау қызметіндегі жетістіктері оның портфолиосында жинақталды.

Осы мәліметтер негізінде студенттердің бақылау және бағалау құзыреттілігінің (ББК) қалыптасу деңгейі бағаланды. Біріктірілген бағалау балдық жүйеге ауыстырылды (оның ең жоғарғы мәні 100 балл болды). В.П. Беспалько, Н.И. Тулжебаева, В.И. Тесленконың жұмыстарын есепке алып, аралық шәкілдеуді анықтадық: 100–90 – жоғары деңгей, 90–80 – орта деңгей, 80–70 – төмен деңгей.

Барлық студенттерді бақылау және бағалаудың қалыптасу деңгейі бойынша үш деңгейге бөлдік: жоғары, орта және төмен деңгей.

Эксперименттен кейін бақылау және бағалау құзыреттілігінің қалыптасу деңгейі бойынша эксперименттік топтың нәтижелері бақылау тобына қарағанда жоғары болды (3-4-кестелер).

3-кесте – Студенттердің бақылау-бағалау құзыреттілігінің қалыптасу деңгейлері (экспериментке дейін)

Деңгейлер	Бақылау тобы	Эксперименттік топ
	Студенттер саны (90)	Студенттер саны (90)
Төмен	45	50
Орта	25	20
Жоғары	20	20

4-кесте – Студенттердің бақылау-бағалау құзыреттілігінің қалыптасу деңгейлері (эксперименттен кейін)

Деңгейлер	Бақылау тобы	Эксперименттік топ
	Студенттер саны (90)	Студенттер саны (90)
Төмен	20	10
Орта	30	25
Жоғары	40	55

Бұл эксперименттік және бақылау топтарының нәтижелерінің айырмашылықтарын кездейсоқ факторлармен түсіндіруге болмайды, бірақ статистикалық тұрғыдан сенімді айырмашылықтар бар, бұл болашақ мұғалімдер арасында ББҚ қалыптастырудың ұсынылған әдісінің тиімділігі туралы қорытынды жасауға және зерттеу болжамының конструктивтілігін растауға негіз береді.

Қорытынды

Егер болашақ мұғалімдердің бақылау-бағалау құзыреттерін қалыптастыру келесі шарттар бойынша жүзеге асырылса:

- педагогикалық ЖОО-да үздіксіз кәсіптік оқытудың бірыңғай жүйесінде, оның ішінде студенттердің ЖОО оқытушыларының бақылау-бағалау қызметін кеңінен талдау және рефлексиялау арқылы бақылауын ұйымдастырса,
- студенттерді түрлі пәндерді оқытудың ерекшелігін ескере отырып, бақылау-бағалау қызметінің теориялық негіздеріне оқытса,
- осы құзыреттіліктерді практикалық дамытуды педагогикалық практикада және бақылау-бағалау құралдарының кең спектрін пайдалануды ескере отырып, жеке пәндерді оқытудың теориясы мен әдістемесі бойынша курстық, дипломдық жұмыстарды орындау кезінде жүзеге асырса, онда болашақ мұғалімдерде бақылау-бағалау құзыреті қалыптасатын болады.

Ұсынымдар

1. ЖОО-да болашақ мұғалімнің бақылау-бағалау құзыреттілігін қалыптастыру үшін келесі психологиялық-педагогикалық жағдайлар қажет:

- білім беру нәтижелерінің сапасын бағалау және өлшеу үшін талап етілетін психика мен тұлғаның білімі, іскерлігі, қасиеттері мен қасиеттерінің күрделі жүйесі ретінде педагогтің бақылау-бағалау құзыреттерін ұсыну;

- болашақ педагогтің бақылау-бағалау құзыреттерін қалыптастырудың жетекші тетігі мен факторы ретінде білім беру процесі субъектілерінің өзара іс-қимылы;

- білім беру процесі субъектілерінің жүйелердегі өзара іс-қимылы негізінде әр түрлі бақылау-бағалау жағдайларын ұйымдастыру:

- «оқытушы-студент» (тәжірибе алмасу жағдайы, сенімді қарым-қатынас құру жағдайы, этикалық өзара қарым-қатынас жағдайы, бағалау кезінде қолайлы психологиялық ахуал жасау жағдайы, экзистенциалды жағдай); «студент-студент» (өзара бақылау және өзара бағалау, рефлексивті жағдай, экзистенциалды жағдай); «студент-оқытушы» («виртуалды», бағалаудың жаттықтыру жағдайлары және практикада бағалаудың нақты жағдайлары);

- арнайы бақылау-бағалау құралдарын қолдану (бағалау міндеттері мен тапсырмалары, бағалау алгоритмдері, бағалау қызметін талдау схемалары және т.б.).

2. Ұсынылып отырған әдістемені табысты іске асырудың қажетті шарты – ұйымдастыру-әдістемелік жүйе құру, ол жүйенің функцияларына нақты жағдайларда бақылау-бағалау құзыреттерін қалыптастырудың ұсынылып отырған әдістемесін жоспарлау және жүзеге асыру кіреді.

3. Бұл жүйені жоспарлау және оны жүзеге асырудың нәтижелерін бақылау педагогикалық ЖОО-да білім беру технологиялары кафедраларымен жүзеге асырылуы керек.

4. Сондай-ақ бұл жұмысқа «Педагогика», «Психология», «Оқытудың жаңа технологиялары», «Бағалаудың өлшемді технологиялары» пәндерін және тиісті элективті курстарды оқытуды қамтамасыз ететін оқу-әдістемелік басқарманы, кафедра мен оқытушыларды тарту қажет.

Біздің зерттеуіміздің аясында болашақ мұғалімді кәсіби даярлау процесінде бақылау-бағалау құзыреттіліктерін қалыптастыру мәселесі шешілгендіктен, алдағы зерттеулер перспективасында болашақ пән мұғалімдерін, жоғары оқу орындарының оқытушыларын, қосымша білім беру педагогтарын даярлауда бақылау және бағалау проблемасының әдістемелік аспектілерін әзірлеуді; сондай-ақ білім беруді цифрландыруға байланысты проблемалық оқыту теориясы негізінде осы проблеманы қарастыру керек деп есептейміз.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Кальней В.А. Технология мониторинга качества обучения в системе «учитель-ученик». – М.: Педагогическое общество, 2000. – 86 с.
2. Шишов С.Е. Школа: мониторинг качества образования. – М.: Педагогическое общество, 2000. – 320 с.
3. Талызина Н.Ф. Оқу үдерісіндегі бақылаудың теориялық негіздері. – Алматы: Қазақ энциклопедиясы, 1983. – 326 б.
4. Ксензова Г.Ю. Оценочная деятельность учителя. – М.: Педагогическое общество, 2002. – 121 с.
5. Осокина С.А. Формирование оценочных умений в процессе профессионально-педагогической подготовки студентов. – М.: Академия, 2005. – 185 с.
6. Туна Салих, Mussabekova G.T. Preparing future teachers to evaluate learning outcomes // *Orpción*, Año 35, Regular No.90-2 (2019): p. 385-402. Venezuela.
7. Ортаев Б.Т., Туна С., Әлімбаева С.Ш. Мектептегі оқыту нәтижелерін бағалаудағы өзгерістер негізі // Қазақстанның ғылымы мен өмірі. – 2018. – №1/2 (55). – Б. 222–225.
8. Бекболатова А., Туна С. Оқыту нәтижелерін бағалаудың жетілдірілуі // Абай атындағы ҚазҰПУ Хабаршысы. – 2017. – №4(55). – Б. 50–56.
9. Сластенин В.А. Педагогика. – М.: Академия, 2002. – 576 с.
10. Бондаревская Е.В. Теория и практика личностно-ориентированного образования. – Ростов-на-Дону: Булат, 2000. – 352 с.

11. Чельшкова М.Б. Теория и практика конструирования педагогических тестов. – М.: Логос, 2002. – 432 с.
12. Оноприенко О.В. Оқушылардың білім, білік, дағдыларын тексеру. – Алматы: Қазақ энциклопедиясы, 1988. – 128 б.
13. Баженова И.И. Развитие контрольно-оценочных умений учащихся в процессе обучения физике. – Екатеринбург: Россия, 2000. – 199 с.

REFERENCES

1. Kalnei V.A. Tekhnologiiia monitoringa kachestva obucheniia v sisteme «uchitel-uchenik» [Technology for monitoring the quality of education in the teacher-student system]. – М.: Pedagogicheskoe obshchestvo, 2000. – 86 s. [in Russian]
2. Shishov S.E. Shkola: monitoring kachestva obrazovaniia [School: monitoring the quality of education]. – М.: Pedagogicheskoe obshchestvo, 2000. – 320 s. [in Russian]
3. Talyzina N.F. Oqu uderisindegі baqylaudyn teoriialyq negizderi [Theoretical foundations of control in the educational process]. – Almaty: Qazaq entsiklopediiasy, 1983. – 326 b. [in Kazakh]
4. Ksenzova G.Iu. Otsenochnaia deiatelnost uchitelia [Teacher evaluation activity]. – М.: Pedagogicheskoe obshchestvo, 2002. – 121 s. [in Russian]
5. Osokina S.A. Formirovanie ocenochnykh umenii v processe professionalno-pedagogicheskoi podgotovki studentov [Formation of evaluative skills in the process of professional and pedagogical training of students]. – М.: Akademiia, 2005. – 185 s. [in Russian]
6. Tuna Salikh, Mussabekova G.T. Preparing future teachers to evaluate learning outcomes // Opción, Año 35, Regular No.90-2 (2019): p. 385-402. Venezuela.
7. Ortaev B.T., Tuna S., Alimbekova S.Sh. Mekteptegi oqytu natizhelerin bagalaudagy ozgerister negizi [The basis for changes in the assessment of school learning outcomes] // Qazaqstannyn gylymy men omiri. – 2018. – №1/2 (55). – B. 222–225. [in Kazakh]
8. Bekbolatova A., Tuna S. Oqytu natizhelerin bagalaudyn zhetildirilui [Improving the assessment of learning outcomes] // Abai atyndagy Qazaq Ul'tyq pedagogikalyq universitetinin Habarshysy. – 2017. – №4(55). – B. 50–56. [in Kazakh]
9. Slastenin V.A. Pedagogika [Pedagogy]. – М.: Akademiia, 2002. – 576 s. [in Russian]
10. Bondarevskaiia E.V. Teoriia i praktika lichnostno-orientirovannogo obrazovaniia [Theory and practice of personality-oriented education]. – Rostov-na-Donu: Bulat, 2000. – 352 s. [in Russian]
11. Chelyshkova M.B. Teoriia i praktika konstruirovaniia pedagogicheskikh testov [Theory and practice of designing pedagogical tests]. – М.: Logos, 2002. – 432 s. [in Russian]
12. Onoprienko O.V. Oqushylardyn bilim, bilik, dagdylaryn tekseru [Testing of students' knowledge, skills and abilities]. – Алматы: Qazaq enciklopediiasy, 1988. – 128 b. [in Kazakh]
13. Bazhenova I.I. Razvitie kontrolno-otsenochnykh umenii uhashihsia v processe obucheniia fizike [Development of control and evaluation skills of students in the process of teaching physics]. – Ekaterinburg: Rossiia, 2000. – 199 s. [in Russian]